

PROGRAM PROTI ŠIKANOVÁNÍ

Střední škola hotelnictví a gastronomie SČMSD Praha, s.r.o.

Program proti šikanování vychází z Metodického pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování ve školách a školských zařízení (č.j. MSMT-21149/2016). Tento program je součástí Minimálního preventivního programu školy.

1. Cíl programu

Cílem programu je vytvořit a udržovat ve škole bezpečné prostředí. Škola se zaměří na rozvíjení vhodné komunikace a pozitivních vztahů mezi žáky i mezi žáky a učiteli.

Škola usiluje o vytváření bezpečného prostředí a proto:

- podporuje solidaritu a toleranci
- podporuje vědomí sounáležitosti
- posiluje a vytváří podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit třídy
- uplatňuje spolupráci mezi žáky a rozvíjí jejich vzájemný respekt

2. Charakteristika šikany

Šikana je agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učitelů, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je také charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoučelností agrese.

Přímá šikana může mít podobu fyzickou (např. bití, plivání, tahání za vlasy)

verbální (např. vulgární nadávky, zraňující komentáře k rase, národnosti, etnicitě, náboženství nebo sexualitě) neverbální (např. urážlivá gesta a zvuky, zírání, používání zstrašujících nebo výhružných výrazů ve tváři nebo v řeči těla, ničení/schovávání/kradení věcí nebo učebních pomůcek)

Nepřímá šikana má za cíl způsobit emocionální a psychologické utrpení a poškodit sociální status oběti. Hlavní agresor k útoku často využívá prostředníka, neútočí přímo. Nepřímá šikana je většinou nefyzická. Může zahrnovat záměrnou ignoraci nebo izolování žáka nebo učitele, rozšiřování zákeřných pomluv a lží, neoprávněné nařčení ze sexuálního obtěžování nebo nespravedlivého hodnocení.

Kyberšikana (elektronická šikana) může mít podobu např. zakládání falešných profilů na jméno žáka či učitele s dehonestujícím obsahem, prezentace ponižujících videí na portálech jako je youtube.com... , prezentace zraňujících komentářů na webu, rozesílání vulgárních nebo výhružných

koláží s tváří žáka nebo učitele či příslušníků jeho rodiny, výhrušné SMS nebo emaily apod. Oproti šikaně tváří v tvář má kyberšikana ze své podstaty mnohem větší dosah, čímž ještě více zhoršuje prožívání oběti. V prostředí internetu může být svědkem (ale i útočníkem) i několik desítek tisíc lidí. Kyberšikana bývá u dětí školního věku často doplňkem klasické přímé nebo nepřímé šikany. Je tedy důležité při řešení prověřit případné souvislosti s „klasickou“ šikanou. Škola by se kyberšikanou měla zabývat vždy, když se o ní dozví.

Hranice, která odlišuje šikanování od škádlení nebo agrese bývá někdy nezřetelná. U žáků se za šikanování nepovažuje škádlení nebo agrese, které nemá znaky šikanování. Jedním z rozlišujících prvků je schopnost žáka škádlení opětovat, bránit se mu, zastavit ho. Pokud se žák cítí bezradný a bezmocný, a přesto škádlení nebo agrese pokračuje, pak toto chování přerůstá v šikanu. Podobně, jedná-li se o šikanu pedagoga žáky, pak šikana není zlobení a nerespektování ze strany žáků, které postrádá znaky šikany. Naopak přerůstá v šikanu, stává-li se vědomým, záměrným, úmyslným a cítí-li pedagog, že není v jeho moci je zastavit, cítí se bezbranně, ztrácí autoritu a poměr sil se obrací.

Většina obětí šikany a jejích svědků se snaží situaci udržet co nejdéle v tajnosti, bojí se někomu svěřit. Důsledkem může být podcenění závažnosti a rozsahu výskytu šikany nebo obtížné nalezení útočníků. Proto je v prevenci velmi důležité zaměřit se specificky na identifikaci rizikových znaků a signálů pro výskyt šikany.

Důvodem nebo obsahem šikany může být jakákoli odlišnost žáka nebo pedagoga, např. fyzická zdatnost, vzhled, hmotnost, barva pleti, tělesná neobratnost, inteligence - snížení rozumových schopností, nebo naopak nadání, jazyková/komunikační bariéra, socio-ekonomická odlišnost, psychická odlišnost, speciální vzdělávací potřeby žáka apod. Šikana může mít také specifický obraz, odehrává-li se ve vztahu k žákům nebo pedagogům z důvodu etnicity (v ČR bývá v této souvislosti nejčastější anticiganismus), rasové nebo národnostní příslušnosti, náboženského vyznání nebo víry (často také v kombinaci s pohlavím např. muslimské dívky, židovští chlapci apod.), sexuální orientace (nejčastěji proti homosexuálům) apod.

3. Bezpečné prostředí ve škole: jak předcházet šikaně

- Škola respektuje identitu a individualitu každého svého člena, odmítá násilí a zneužití moci v jakékoli podobě a přiznává riziko výskytu šikany. Je důležité, aby škola tyto hodnoty jasně komunikovala směrem dovnitř školy i vně a zřetelně je hájila a prosazovala (např. tím, že objeví-li se šikana, přistupuje škola k řešení včasné a otevřeně).
- Je důležité, aby se na vytváření bezpečného prostředí a předcházení šikany podílela celá škola. Stěžejní roli a zodpovědnost za tuto oblast nese ředitel školy, jeho role a aktivní přístup k problematice předcházení a řešení šikany je nenahraditelná.
- Vedení školy pověř alespoň jednu osobu z řad pedagogických pracovníků specifickými otázkami v prevenci a řešení šikany, která se bude v tématu pravidelně vzdělávat (např. školní metodik prevence, výchovný poradce). Tato pověřená osoba by měla disponovat kompetencemi zejména k šetření a řešení počáteční šikany a vyhodnocování potřeb školy ve vztahu k pokročilé šikaně.

- Škola nastaví konkrétní a srozumitelná pravidla chování ve svém školním řádu, která budou specificky vztažena také k projevům šikany (bude jasné, jaké chování je považováno za dehonestující a ohrožující a jak bude sankcionováno). Součástí školního řádu by měla být pravidla pro používání informačních a komunikačních technologií, internetu a mobilních telefonů (během vyučování, o přestávkách, v prostoru školy).
- Škola nastaví důsledky za porušení pravidel u žáků, přičemž je důležité, aby uměla rozlišovat závažnost porušení. Pedagogové a ostatní zaměstnanci školy znají své pravomoci a aplikují pravidla chování a důsledky za nedodržení jednotně a konzistentně pro všechny žáky.
- Ve třídě jsou nastavena třídní pravidla, která nenahrazují ani nezduvojují školní řád. Ideální je, pokud se na tvorbě třídních pravidel a na reflexi jejich dodržování podílejí spolu s pedagogem (nejlépe třídním učitelem) do značné míry samotní žáci.
- Škola usiluje o včasné odhalení šikany a za tímto účelem má nastavený funkční systém vzájemné komunikace mezi pedagogy o signálech, výskytu porušení pravidel, nebo jiných rizikových faktorech tak, aby byl pedagog vždy včas informován o tom, jaká atmosféra je v jeho třídě. Současně má škola nastaven pravidelný monitoring varovných signálů výskytu šikany a využívá k němu adekvátní nástroje (Přímé a nepřímé varovné signály šikanování).
- Škola zajistí informovanost všech svých členů o tom, co je a co není šikanování, jak se zachovat ve chvíli, kdy je žák nebo pedagog ohrožován agresory, a kam se může obrátit o pomoc. Žáci, pedagogové i rodiče jsou srozumitelnou formou informováni o tom, na koho se mají obrátit a jak a komu je možné si stěžovat, pokud nejsou spokojeni s postupem pedagoga nebo školy.
- Škola kontinuálně realizuje specifickou primární prevenci rizikového chování (včetně šikany), kterou má popsáno v Preventivním programu školy někdy nazývaném také minimální preventivní program. Součástí tohoto programu školy je také školní program proti šikanování. Škola má popsány konkrétní preventivní mechanismy, které používá k tomu, aby šikanu minimalizovala a měla ji pod kontrolou. Účelem je riziku účinně a konkrétně předcházet. Současně má škola popsány postupy řešení krizových situací pro případ, že by situace šikany nastala (krizový plán). Na základě svých zkušeností škola tyto plány pravidelně vyhodnocuje a upravuje.
- Škola zajišťuje podporu a rozvoj pedagogů v podobě dalšího vzdělávání; uvádějících učitelů pro začínající pedagogy; dostupné intervize a/nebo supervize. Plán dalšího vzdělávání pedagogů zahrnuje školení pedagogů a ve zvýšené míře pracovníka pověřeného řešením šikany (zpravidla školního metodika prevence) a třídních učitelů. Zároveň zajišťuje vzdělávání ředitelů v oblasti právního povědomí.
- Škola má zmapovanou síť pomoci pro žáky i pedagogy ve svém regionu a navazuje s ní spolupráci (např. pedagogicko-psychologická poradna, speciálně pedagogické centrum, středisko výchovné péče a neziskové organizace, orgán sociálně právní ochrany dětí, krizové centrum, zdravotnická zařízení, Policie ČR, případně další odborníci). Je dobré, když škola zveřejňuje tyto kontakty pro žáky, rodiče a pedagogy tak, aby jim byly na očích a mohli vyhledat pomoc také sami.

4. Základní postupy v řešení šikany

Preventivní opatření školy směřují k minimalizaci rizika výskytu šikany. Školní šikanování má svůj zákonitý vnitřní vývoj.

STÁDIA ŠIKANOVÁNÍ PODLE KOLÁŘE

První stádium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stádium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity, například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese. Stupňování agrese může být dáno také neřešením předchozí situace.

Třetí stádium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Třída ví, o koho jde. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. Většinou platí mezi ostatními žáky názor – „raději on, než já“.

Čtvrté stádium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Platí „Buď jsi s námi, nebo proti nám“. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení

Páté stádium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“ Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které pro přehlednost můžeme označit jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná. Ve čtvrtém a pátém stádiu hrozí reálné riziko prorůstání parastruktury šikany do oficiální školní struktury. Stává se to v případě, kdy iniciátor šikanování je sociometrickou hvězdou. Je žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování a ochotně pomáhá pedagogovi plnit jeho úkoly.

Zvláštnosti u psychických šikan

U psychických šikan zůstává princip stadií nezměněn. Nicméně jejich podoba je jiná. V popředí je nepřímá a přímá verbální agrese čili psychické násilí. Často se zraňuje „jen“ slovem a izolací. Rozdíl je pouze v tom, že se nestupňuje násilí fyzické, ale psychické. Krutost psychického násilí si však v ničem nezadá s nejbrutálnější fyzickou agresí.

(Kolář, 2011)

- Škola musí nejprve posoudit a odhadnout závažnost šikany.
- Po vyhodnocení závažnosti situace a dále v průběhu celého šetření škola musí zvažovat, zda je sama kompetentní šikanu šetřit a řešit nebo zdali požádá o pomoc zvenčí. Při vyšetřování a řešení pokročilé šikany se škola obrátí na externí odborníky na šikanu.
- Jeden typ pokročilé šikany – výbuch skupinového násilí, tzv. školní lynč, je výjimkou. Zde nelze čekat na odborníka, oběti hrozí těžké poškození zdraví. Z tohoto hlediska musí mít každá škola krizový plán obsahující předem promyšlené kroky, role a úkoly členů týmu.
- Při řešení by měl být kladen akcent na to, že žák, který je obětí šikany, není jejím viníkem a neměl by tedy být důsledky řešení znevýhodněn.
- Po celou dobu řešení škola zajišťuje ochranu informací a informátorů, jasně vyjadřuje negativní postoj k násilí a ukazuje, že je toto téma považováno za vážné.
- Součástí řešení pak musí být vždy nastavení ozdravných mechanismů pro všechny.
- Doporučuje se dále pracovat s agresorem i s obětí šikany.
- Škola eviduje projevy šikany a dále reviduje preventivní postupy, bezpečnostní a krizové plány, nastaví taková opatření, aby bránila návratu rizikového chování.

Při řešení by se měla škola vyvarovat těchto nevhodných postupů:

- přehlížení, bagatelizace agresivního nebo násilného chování
- odkazování na to, aby si oběť svoji situaci řešila sama, „postavila se jí“
- nucení žáků, aby veřejně řekli, co viděli
- vedení rozhovoru s žákem o situaci před ostatními žáky
- nedostatečné vyhodnocení závažnosti problému
- emotivní řešení problému
- agresivní řešení problému
- příliš autoritativní řešení
- předjímání recidivy útočnicka
- řešení i méně závažného rizikového chování v součinnosti s policií
- automatické obviňování oběti
- vyhýbání se problematickým aktivitám jako zdrojům budoucí šikany

5. Nápravná opatření

Škola má k dispozici pro zastavení násilí agresorů nápravná opatření, z nichž některá přicházejí při šikanování v úvahu:

- výchovná opatření (napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele školy; podmíněné vyloučení a vyloučení ze školy - nelze použít v případě žáka, který plní povinnou školní docházku)
- realizace individuálního vzdělávacího plánu agresora
- snížení známky z chování
- převedení do jiné třídy
- vyloučení ze školy při mimořádně závažné šikaně a opakované šikaně po rozhodnutí výchovné komise – nelze použít v případě žáka, který plní povinnou školní docházku. Při vyloučení žáka se musí postupovat v souladu se zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů a zákonem č. 500/2004 Sb., správní řád (viz Příloha č. 8 Vzor rozhodnutí o vyloučení žáka)
- v extrémních případech si lze přestavit potřebu urychlit proces vyloučení žáka proto, aby se neopakovaly negativní projevy plynoucí z přítomnosti problematického žáka ve škole. Taková potřeba může vzniknout zejména v situaci, kdy selžou všechna ostatní opatření organizačního, výchovného či kázeňského charakteru
- doporučení rodičům, aby dobrovolně umístili žáka do pobytového oddělení střediska výchovné péče případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v diagnostickém ústavu
- podání návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu

6. Odpovědnost rodičů a komunikace školy s rodiči

Rodiče mají rozhodující úlohu ve výchově dítěte.

Když rodiče přijdou žádat o pomoc ohledně šikany svého dítěte – nereaguje pedagog obranně a nedůvěřivě. Nevyjadřuje pochybnosti, nechápe prosbu rodičů jako stížnost.

Škola nezve rodiče protagonistů šikany do školy, když ještě šikana není vyšetřena. Nezvou se najednou rodiče údajných obětí a údajných agresorů. Rozhovor s rodiči oběti probíhá individuálně.

7. Šikana zaměřená na učitele

Šikana zaměřená na učitele ze strany žáků musí být chápána jako celostní a multidimenzionální problém, který se týká všech členů školy. Není pouze výsledkem osobnostních charakteristik učitele nebo jeho sociálních či pedagogických kompetencí, jak bývá někdy interpretována. Neměla by být proto v žádném případě považována za individuální záležitost konkrétního pedagoga, kterou by si měl vyřešit sám. Odpovědnost za prevenci a řešení šikany nese vedení školy, potažmo také zřizovatel.

Šikana zaměřená na učitele je specifická tím, že dojde k narušení jasně definovaných rolí (učitel × žák) a **žák/student se dostane do pozice větší moci než pedagog, bez ohledu na formálně vyšší moc a autoritu učitele**. Tato forma šikany je tedy charakteristická tím, že strana s nižším statutem a nižší mírou formálně přidělené moci ubližuje straně s vyšším statutem a formální autoritou.

Šikana zaměřená na učitele se nejčastěji odehrává ve škole – ve třídách a na chodbách, nicméně může se odehrávat také mimo školu ve veřejných prostorách, v místě bydliště pedagoga nebo v kyberprostoru.

Je zapotřebí mít na paměti, že šikanou může trpět i vysoce zkušený a kompetentní pedagog, který dobře zná svůj předmět, ovládá třídní management a má dobré pedagogické schopnosti. Ani takový pedagog nemusí disponovat kapacitou zamezit některým šikanujícím projevům vůči sobě. Pedagog může vnímat situaci, kdy je šikanován žáky, jako stigma a pocituje stud a selhání, což mu zároveň často brání vyhledat pomoc u kolegů, vedení školy nebo ve svém okolí. V řešení situace 9 pak pedagoga také oslabuje obecně zažitý mylný názor, že kompetentní pedagogové problém s udržováním kontroly ve třídě nemají. Učitelé se tak mohou ocitnout v paradoxní situaci, ve které jsou činěni zodpovědnými za násilí, které je namířeno proti nim samotným. Je zapotřebí, aby škola vytvořila bezpečné prostředí a atmosféru důvěry, ve kterém bude tento druh rizika – šikana učitele – uznán a budou nastaveny mechanismy a postupy (krizový plán) k ochraně pedagogů a k účinné prevenci a řešení takového chování, se kterými budou všichni žáci, pedagogové a zákonní zástupci seznámeni.

Agresivní chování s cílem ublížit učiteli ze strany vedení (nejčastěji jako bossing), kolegů (nejčastěji jako mobbing), podřízených kolegů (nejčastěji jako staffing), nebo šikana ze strany zákonných zástupců nebude předmětem tohoto metodického pokynu, protože postrádá aspekt rizikového chování žáků. Tyto formy šikany patří do pracovníprávní problematiky a postupy řešení vymezuje zákoník práce, případně trestní zákoník či občanský zákoník. Jejich výskyt však zvyšuje pravděpodobnost pro výskyt šikany mezi žáky a také šikany zaměřené na učitele (viz Příloha č. 2 Rizikové a protektivní faktory) a jejich prevence a včasné a vhodné řešení musí být akcentovanou součástí vytváření bezpečného prostředí každé školy.

Specifika pro prevenci šikany zaměřené na učitele

Pro prevenci šikany zaměřené na učitele platí doporučení pro vytváření a udržování bezpečné školy. Pravděpodobnost výskytu šikany zaměřené na učitele dále snižuje:

- Prevence stojí na celoškolském přístupu, který akcentuje dobré sociální klima, připouští riziko výskytu šikany učitele ve škole, otevřeně takové chování odmítá a realizuje prevenci případně intervencí, pokud k výskytu dojde. Uvědomění si rizika a jeho deklarace může významně snížit rozvoj šikany.
- Vedení školy vyjadřuje pedagogům podporu, oceňuje jejich práci, vytváří atmosféru důvěry, podporuje spolupráci v pedagogickém sboru a zastává nekonfliktní způsob řešení problémů.

- Škola má jasně stanovený způsob, jakým mají pedagogové podezření na šikanu své osoby nebo kolegy, nebo oznámení o šikaně podat, komu a jak s tím bude nakládáno.
- Pedagog nastavuje a uplatňuje jasná pravidla ve třídě; na konflikt nebo nerespektování reaguje včas, pracuje s pravidly chování a používá stanovené důsledky jejich nerespektování konzistentně; vyhýbá se řešení konfliktu a konfrontací ze strany žáka před celou třídou, usměrňuje řešení na individuální konzultaci; vyhýbá se konfrontačnímu tónu.
- Pedagog posiluje zapojení žáků/studentů do výuky, dává jim na výběr, činí úkoly a výuku pro žáky/studenty zajímavými, propojuje výuku s běžným životem a potřebami žáků; jeho výklad a očekávání jsou pro žáky srozumitelné, odpovídají obtížnosti, kterou mohou zvládnout apod.
- Očekává úspěch u všech žáků a podporuje je, dává žákům zpětnou vazbu k tomu, co udělali dobře, staví na silných stránkách žáků.
- Nezpůsobuje ponížení nebo zesměšnění žáka před třídou; při hodnocení žáka zachovává jeho důstojnost.
- Všímá si změn v náladě, emocích a v chování žáků a včas na ně reaguje.
- Problémy neřeší sám, ale ve spolupráci se školním poradenským pracovištěm, případně s vedením školy.
Všímá si prosociálního a kooperativního chování žáků a oceňuje je; podporuje kooperaci mezi žáky a prostředím, kde se každý žák/student cítí přijatý.

Specifika pro řešení šikany zaměřené na učitele

Pro řešení šikany zaměřené na učitele platí doporučení jako pro řešení šikany žáků.

Dále je důležité respektovat tyto zásady:

- Pedagog, který čelí šikaně ze strany žáků, je v dané situaci v pozici oběti, která by neměla zůstat v situaci sama, ale měla by vyhledat pomoc ostatních. Nelze očekávat, že situaci, kterou lze klasifikovat jako šikanu, vyřeší pedagog v pozici oběti sám. Proto je zapotřebí, aby tuto skutečnost škola neočekávala a nevyžadovala. Naopak je zapotřebí, aby podporovala své pedagogy k vyhledání pomoci, zajistila bezpečí pro pedagoga a řešila vzniklou situaci se žáky, rodiči a ostatními pedagogy.
- Škola musí mít připravený krizový plán, ve kterém bude specifikováno, jak se v situaci naplnění tohoto rizika zachová, jakou roli a možnosti řešení krizové situace má sám pedagog, jakou roli vedení školy, školní poradenské pracoviště apod. Plán rovněž zahrnuje pokyny pro zajištění bezpečí pro ohroženého pedagoga a žáky.
- V případě bezprostředního ohrožení pedagoga žákem/žáky se pedagog řídí krizovým plánem školy. Pokud je tento plán nedostatečný, zajistí si pedagog pro sebe bezpečí (odejde ze třídy, přivolá si pomoc apod.) a požádá o spolupráci jiného kolegu nebo vedení školy pro zajištění dohledu ve třídě, případně izolaci agresora a zajištění bezpečí pro ostatní žáky ve třídě vyžaduje-li to situace. Je zapotřebí, aby pedagog sám, jeho kolegové i vedení školy porozuměli tomu, že pedagog byl vystaven traumatickému zážitku. Tento zážitek může být bolestným i pro svědky (kolegy nebo žáky ve třídě).

- Je proto zapotřebí dovolit si čas na zpracování šoku, neobviňovat se, vyhledat si pro sebe sociální podporu od kolegů, přátel, rodiny, monitorovat u sebe znaky stresu, které se mohou objevit i později (např. problémy se spánkem, pozorností, úzkostí, zvýšená citlivost, nechut k jídlu nebo naopak) a případně vyhledat pro sebe odbornou pomoc.
- Šikana pedagoga bývá často spojena s šikanou mezi žáky. Škola zajistí posouzení sociálních vztahů ve třídě a na základě výsledků nastaví odpovídající řešení.
- Pro třídu, ve které se šikana odehrávala, zajistí škola intervenční program k řešení šikany za účelem znovunastolení bezpečí ve třídě (jedná se o program selektivní nebo indikované primární prevence, nikoli všeobecné prevence).
- Stejně jako u šikany mezi žáky i zde je potřeba, aby po takové situaci škola revidovala mechanismy a postupy (krizový plán), aby bylo zřejmé, jak zacházet s případnými podobnými situacemi v budoucnu.
- V případě, že je pedagog nespokojený s řešením situace ze strany vedení školy, může se obrátit na příslušný inspektorát práce.

8. Právní odpovědnost školy

Každý pedagog musí šikanování mezi žáky neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnou okamžitou pomoc.

Škola má ohlašovací povinnost při výskytu šikany v následujících případech:

- Dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, má škola povinnost tuto skutečnost oznámit zákonnému zástupci jak žáka, který byl útočníkem, tak žáka, který byl obětí.
- Škola ohlašuje orgánu sociálně-právní ochrany dětí takové skutečnosti, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný, nebo proto, že se ohrožuje svým chováním samo. V případě šikany se jedná o všechny případy, které škola oznámila policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci a dále případy, které sice výše uvedeným nebyly oznámeny, avšak které jsou svou povahou velmi závažné a nasvědčují tomu, že se dítě nachází v nepříznivé sociální situaci.
- Dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na Policii ČR. Trestní oznámení je možné také podat státnímu zástupci.

9. Trestně-právní hledisko šikany

Šikana může svým charakterem naplňovat znaky některého z přestupků či trestných činů.

- Protiprávní jednání s prvky šikany může být kvalifikováno jako přestupek – nejčastěji se bude jednat o přestupky proti občanskému soužití. Za přestupek je odpovědná osoba starší 15 let.
- Závažnější forma šikany může vykazovat znaky skutkové některých trestných činů, např. těžké ublížení na zdraví, omezování osobní svobody, vydírání...

- Kyberšikana obdobně jako školní šikana sice není sama o sobě trestným činem ani přestupkem, ale její projevy mohou naplňovat skutkovou podstatu např. těchto trestných činů: nebezpečné pronásledování, účast na sebevraždě, pomluva atd.

PŘÍMÉ A NEPŘÍMÉ VAROVNÉ SIGNÁLY ŠIKANOVÁNÍ

Nepřímé (varovné) znaky mohou být např.:

- Žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- Při týmové práci bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- O přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- Působí smutně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Jeho školní prospěch se náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Stále postrádá nějaké své věci.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

Přímé znaky mohou být např.:

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, hrubé žerty na jeho účet.
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim podřizuje.
- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.

Zákonní zástupci žáků by si měli všimnout těchto příznaků:

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávilo volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.
- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- Nechuť jít ráno do školy. Dítě odkládá odchod z domova.
- Dítě chodí domů hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu).
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se.
- Usíná s pláčem, má neklidný spánek.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.
- Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, někdy ráno zvrací, snaží se zůstat doma.
- Dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.

KRIZOVÝ PLÁN – postup při řešení šikany

Odhalení šikany bývá obtížné. Významnou roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů. Účinné a bezpečné vyšetření šikany vychází z kvalifikovaného odhadu stadia a formy šikanování.

Situace, které zvládne škola sama

- 1) První pomoc pro obyčejnou počáteční šikanu
- 2) Celková léčba pro řešení prvních dvou stádií šikanování

Scénáře, kdy potřebuje škola pomoc zvenku

- 3) První pomoc pro komplikovanou počáteční šikanu
- 4) První pomoc (krizové scénáře) pro obyčejnou pokročilou šikanu
- 5) První pomoc (krizové scénáře) pro komplikovanou pokročilou šikanu, patří sem např. výbuch skupinového násilí, tzv. školní lynčování
- 6) Celková léčba pro třetí stadium šikanování s běžnou i komplikovanou formou, ZIP – Základní intervenční program (u organizovaných šikan, od třetího stadia vždy v kombinaci s první pomocí)

Školní program proti šikanování má 13 komponent (hlavních součástí):

- 1) zmapování situace – analýza a evaluace (před a po zavedení programu)
- 2) motivování pedagogů pro změnu
- 3) společné vzdělávání a supervize všech pedagogů
- 4) užší realizační tým (zástupce vedení – nejlépe ředitel, zástupci třídní učitelů, školní metodik prevence, výchovný poradce)
- 5) společný postup při řešení šikanování
- 6) primární prevence v třídních hodinách
- 7) primární prevence ve výuce
- 8) primární prevence ve školních a mimoškolních programech mimo vyučování
- 9) ochranný režim (školní řád, dohledy učitelů)
- 10) spolupráce s rodiči
- 11) školní poradenské služby
- 12) spolupráce se specializovanými zařízeními
- 13) vztahy se školami v okolí

Prevence šikany na škole

Třídní učitelé i ostatní pedagogové sledují během školního roku situaci ve třídě a konzultují případné patologické jevy s metodikem prevence.

Všichni vyučující posilují komunikační dovednosti a sociální kompetence žáků, zvyšují jejich schopnost řešit a vyrovnávat se s problémy. Snaží se být žákům příkladem, spolupracují s rodiči.

Krizový plán pro řešení šikany

Při podezření na šikanu nebo oznámení šikany některým z žáků je třeba postupovat podle krizového plánu:

SCHÉMA PRVNÍ POMOCI PŘI POČÁTEČNÍ ŠIKANĚ

- 1) odhad závažnosti a formy šikany
- 2) rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili, a s oběťmi
- 3) nalezení vhodných svědků
- 4) individuální rozhovory se svědky
- 5) ochrana oběti
- 6) předběžné vyhodnocení a volba ze dvou typů rozhovorů: a) rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření), b) rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku)
- 7) realizace vhodné metody – metoda usmíření nebo metoda vnějšího nátlaku (výchovný pohovor nebo výchovná komise s agresorem a jeho rodiči)
- 8) třídní hodina: a) efekt metody usmíření, b) oznámení potrestání agresorů
- 9) rozhovor s rodiči oběti
- 10) třídní schůzka
- 11) práce s celou třídou

KRIZOVÝ SCÉNÁŘ PRO VÝBUCH SKUPINOVÉHO NÁSILÍ PŘI POKROČILÉ ŠIKANĚ:

A) První (alarmující) kroky pomoci

- 1) zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany
- 2) bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí

B) Příprava podmínek pro vyšetřování

- 3) zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy
- 4) zabránění domluvě na křivé skupinové výpovědi
- 5) pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře)
- 6) oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům

C) Vyšetřování

- 7) rozhovor s obětí a informátory
- 8) nalezení nejslabších článků nespolupracujících svědků
- 9) individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky
- 10) rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory, není vhodné konfrontovat agresora (agresory) s obětí (oběťmi)

D) Náprava

- 11) metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny

Spolupráce s rodiči

Pokud rodiče informují školu o podezření na šikanování, je za odborné vyšetření záležitosti zodpovědný ředitel školy. Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací. Je nutné především informovat rodiče o tom, co dělat v případě, když se dozvědí o šikanování.

Spolupráce se specializovanými institucemi

Při předcházení případům šikany a při jejich řešení je důležitá spolupráce vedení školy, školního metodika prevence, výchovného poradce nebo zástupce školy s dalšími institucemi a orgány.

Zejména:

- v resortu školství – s pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně pedagogickými centry
- v resortu zdravotnictví – pediatry a odbornými lékaři, dětskými psychology, psychiatry a zařízeními, které poskytují odbornou poradenskou a terapeutickou péči.
- v resortu sociální péče – s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence

KYBERŠIKANA

U kyberšikany je obtížné

- zajistit rychlou ochranu oběti (např. odstranit diskusní skupinu či profil, ve které ke kyberšikaně dochází, zajistit odstranění dehonestujících materiálů z internetu a zastavit tak další šíření atd.)
- zajistit dostatečný počet svědků (u kyberšikany často chybí svědci, publikum je značně anonymní a nelze identifikovat, kdo má o kyberšikaně informace)
- vystopovat útočníka (u tradiční šikany útočníka známe, u kyberšikany však útočník často vystupuje pouze pod přezdívkou, využívá falešné profily apod.

Vhodný postup pro oběť kyberšikany

1. Zachovat klid – nejednat ukvapeně
2. Uschovat si důkazy – uchovat a vystopovat veškeré důkazy kyberšikany (SMS zprávy, zprávy z chatu...) Na základě těchto důkazů může být proti útočníkovi či útočnickům zahájeno vyšetřování.
3. Ukončit komunikaci s pachatelem – nekomunikovat s útočníkem, nesnažit se ho žádným způsobem odradit od jeho počínání, nevyhrožovat, nemstít se. Cílem útočníka je vyvolat v oběti reakci, ať už je jakákoli.
4. Blokovat pachatele a blokovat obsah, který rozšiřuje – pokusit se zamezit útočníkovi přístup k účtu
5. Identifikovat pachatele (pokud to neohrozí oběť)

6. Oznamit útok dospělým (učitel, rodič) – svěřit se blízké osobě. Pro uchování důkazů oslovit někoho, kdo má vyšší IT gramotnost. Kontaktovat školu a specializované instituce (PPP, Policie, SVP...)
7. Nebát se vyhledat pomoc u specialistů – kontaktovat specializované organizace, poradny
8. Žádat o konečný verdikt (v případě řešení situace školou)

Co může dělat škola:

- Podpořit oběť a zajistit její bezpečí – zklidnění oběti, její reakce mohou být přehnané. Nabídnutí podpory. Zároveň je třeba zajistit, aby kyberšikana dále nepokračovala, tedy odstranit závadný obsah z internetu... Toto lze provádět v součinnosti s IT odborníkem, poskytovatelem dané on-line služby, administrátory služby apod.
- Zajistit co nejvíce důkazních materiálů
- Incident vždy řešit – vyšetřování zahrnuje zjištění, kde incident probíhal, jak dlouho trval, kdo se do něj zapojil, jaký měl dopad na oběť, jakými technickými prostředky lze útok zastavit apod.
- Informovat rodiče – je nutné informovat rodiče oběti i rodiče agresora. Je dobré poučit rodiče o tom, jaký bude postup řešení na úrovni školy, případně o tom, že daný případ kyberšikany nespadá do kompetence školy a že je možné využít např. právních služeb.
- zkonzultovat řešení s dalšími institucemi - se zřizovatelem školy, s ČŠI a dalšími institucemi
- konečný verdikt a informace
- zvolit odpovídající opatření – postupovat v souladu se školním řádem
- realizovat preventivní opatření

V Praze dne 30. 8. 2021

Zpracovala: Ing. Blanka Hrdinková (metodik prevence)

.....

Schválila: Mgr. Eva Juríková (ředitelka školy)

.....